
M. Schmandt, *Judei, cives et incole: Studien zur jüdischen Geschichte Kolns im Mittelalter*

Review by: מיכאל טוך

Zion / ציון, Vol. (תשס"ד) חוברת א, (סט), pp. 101-102

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70036306>

Accessed: 28/11/2011 04:12

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

ספרים ודברי ביקורת

סקירות

Matthias Schmandt, *Judei, cives et incole: Studien zur jüdischen Geschichte Kölns im Mittelalter (Forschungen zur Geschichte der Juden, Abteilung A: Abhandlungen, 11)*, Verlag Hahnsche Buchhandlung, Hannover 2002, ix+319 pp.

לפנינו עבודת דוקטור נוספת מבית מדרשו של פרופ' אלפרד הורקמפ,¹ אשר הוגשה לאוניברסיטת טריר בשנת 2000. שלא כמו קודמותיה, אין העבודה מתמקדת באזור גאוגרפי שלם כי אם בעיר אחת: קלן, או קולונייה, מן הערים העתיקות שבגרמניה והגדולה והחשובה שבהן במשך כל ימי הביניים. גם קהילתה היהודית הייתה מן העתיקות והגדולות בקהילות גרמניה עד לגירוש היהודים מן העיר בשנת 1424.

הספר נאמן למתכונת שהשתרשה באוניברסיטת טריר, להתמקד במספר סוגיות מרכזיות בתולדות היהודים במקומות ובאזורים שנבחרו למחקר. ואולם הוא מציע סיפור עקבי יותר מקודמיו, בשל בנייתו לפי רצף כרונולוגי: החלק הראשון מתחיל בהתיישבות המוקדמת, אי-שם במהלך המאה ה' ואולי אף קצת לפני כן (מסיבות טובות שולל המחבר את רעיון הרציפות היישובית מן העת העתיקה), ומסתיים ברצח יהודי העיר בעקבות הדבר השחור, בשנת 1349. החלק השני דן ביהודי קלן למן חזרתם בשנת 1372 ועד לצו הגירוש הסופי של שנת 1424.

במהלך דיונו בודק המחבר כמה סוגיות מרכזיות. בתקופה הראשונה הוא דן בעיקר בשאלת מעמדם המשפטי-האזרחי של יהודי העיר, ומכאן כותרתו של הספר, הלקוחה מתעודה נוטריונית משנת 1417: 'יהודים (שהם גם) אזרחים ותושבים'. הדבר מתאפשר הודות לתיעוד יחיד במינו שנשתמר על עיר זו: רישום העברת הבעלויות על בתים ב-Schreinsbuch (ספר הרשומות) של הרוכע הנוצרי, שבו שכנה שכונת היהודים. מכאן יוצא המחבר לבדיקה שיטתית של המעמד הפוליטי והאזרחי של יהודי קלן וכן לסוגיית העיסוקים הכלכליים. החלק הראשון מסתיים בדיון על הפוגרום שנעשה ביהודי העיר בימים 23 ו-24 באוגוסט 1349.

החלק השני בוחן את שובם של היהודים לעיר, תחילה מבין המעטים שניצלו מן הטבח ואחר כך של מהגרים מן הסביבה הקרובה. הוא עובר לשאלת תפקודה של קלן כמרכז של כלל יהודי צפון-מערב גרמניה וארצות השפלה, ודן בסוגיות מרתקות כמו מוצאם של יהודי קלן ומשך שהייתם בעיר, שבימי הביניים המאוחרים היה בדרך כלל לזמן לא ארוך. אף נדון המבנה הדמוגרפי והחברתי של הקהילה, שנשלטה תקופה ממושכת בידי מספר משפחות בעלות השפעה. גם בהקשר זה נדונה בעיית העיסוק

1 על ספרו של גרד מנטגן ראו: ציון, סד (תשנ"ט), עמ' 408-409. על ספרו של ק' קלוזה ראו: שם, סד (תשס"ב), עמ' 78-80.

הכלכלי – כמעט אך ורק הלוואה בריבית – וכן תפקודה של קלן כמרכז פיננסי אזורי. אף נבחנת סוגיית המעמד המשפטי, שהשתנה באופן ניכר, ולרעה, בתקופה זו, עד להחלטת הגירוש של שנת 1424. חלק זה מסתיים בקטלוג שמי מפורט, תוך ציון המקורות, של שבעים ושבעה יהודים שניתן לעקוב אחריהם אישית בין השנים 1372–1424. פרק הסיום מסכם את התפתחותה של הקהילה על מוסדותיה השונים, את מקומה בין שאר הקהילות שמהן הורכבה אוכלוסיית העיר, ואת מעמדם של היהודים במבנה השלטון העירוני. שני נספחים משלימים את הספר: מפה מעודכנת של הרובע היהודי על בתיו ורחובותיו, ורישום מלא של הפריבילגיות שניתנו ליהודי העיר, הן מטעם הארכיבישוף הן מטעם המועצה העירונית.

תוכן עשיר זה ועבודתו החרוצה של המחבר מניבים מספר תובנות חשובות ומעניינות, המוסיפות נדבך למחקר (העשיר למדי) שפורסם עד כה. סוגיה מרכזית ומיוחדת לקלן היא העובדה שיהודי העיר היו רק אחת מן הקהילות שעמן היה צריך להתמודד כל שלטון, תחילה זה של הארכיבישוף ואחר כך, בהדרגה, זה של המועצה העירונית (אגב, בית העירייה היה מוקף כולו בבתי היהודים). מתברר ש'תעודת הלידה' של המנהל העצמי היהודי, פריבילגיה ארכיבישופית משנת 1252, אינה עומדת בפני עצמה (עמ' 22–24). זהו רק אחד מן ההסכמים שנכרתו בשנים אלה בדיוק בין השלטון לבין שורה של קהילות עירוניות בקלן. מרגע שהארכיבישוף והמועצה העירונית החלו לחלק ביניהם את השלטון על היהודים, בשנת 1321, הלך והתרחב מרחב התמרון של היהודים (עמ' 38). בעמ' 48 אנו למדים שבסביבות 1340 נאלץ השלטון העירוני להתמודד עם העובדה שהיהודים סגרו את הרובע שלהם מכל צדדיו, לנוחיותם, ולא בכדי להתגונן בפני התנכלויות! משמעות הדבר שהמושג גטו השגור בפינו טעון תיקון.

אלה רק מקצת החידושים שספר עשיר זה מביא לקורא. לפנינו חוליה נוספת במאמץ מרשים לנתח ולהבין את ההיסטוריה של היהודים (גם) כחלק מן ההיסטוריה של גרמניה, ועל כן נבחרה כותרת המשנה שלו: עיונים בהיסטוריה היהודית של קלן בימי הביניים. יש להודות שהדבר נעשה בזחירות ובדרך משכנעת למדי, מבלי ליפול לאפולוגטיקה של 'שכנות בלתי מופרעת בין נוצרים ליהודים' החוזרת לאפנה בשנים האחרונות. גישה זו יוצרת איזון מבורך למגמת הבידוד מרצון ששלטה שנים כה רבות בחקר ההיסטוריה היהודית.

מיכאל טוך